

Semiv L.K., Vyontsek A.S. Aspects of the relationship of the national innovation system and market of knowledge in the context of economic security

The article defines the approaches to the formation of a national innovation system, outlines the relationship of the national innovation system with market of knowledge, proves the importance of implementation to the concept of national innovation system on economic security.

Key words: *innovation, national innovation system, the concept of NIS, market of knowledge, economic security.*

Стаття надійшла 6 березня 2013 р.

УДК 338.2:339.9

А.В. Скрипник, Е.К. Букін

РИЗИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Аналізуються ризики національного розвитку України та їх взаємодія із загальносвітовими ризиками. На підставі даних світового економічного форуму розглянуто світові ризики, що мають найбільший ступінь впливу на розвиток України. Наведено приклади реалізації зовнішніх і стратегічних ризиків та показано їх вплив на економіку України.

Ключові слова: *глобальні ризики, зовнішні та національні ризики, світовий економічний форум, мобілізаційний розвиток.*

Постановка проблеми. Міжнародна організація Світовий Економічний Форум видала власний щорічну доповідь «Глобальні ризики 2013», в якій визначила головні загрози для розвитку людства на 2013 рік [1]. Основною загрозою у глобальному вимірі вважається нестабільність світової економіки, яка обумовлює неможливість упевнено протидіяти викликам природного середовища, на кшталт збитків східного узбережжя США від урагану «Сенді», повені у Китаї або цунамі у Таїланді. Другою за важливістю загрозою стабільному розвитку вважається зростання нерівномірності доходів міського населення, причому цей процес відбувається як у вимірі окремих країн (зростає різниця в середньостатистичних рівнях доходів найбільш та найменш розвинутих країн), так і на національному рівні. Останній процес обумовлений хронічним фіскальним дисбалансом країн, зростанням державного боргу, що призводить до зростання нестабільності та нерівномірності доходів населення.

Події останнього десятиріччя підтверджують, що економіка України надзвичайно чутлива до впливу глобальних ризиків. Як відомо, падіння української економіки почалося з погіршення її кредитного рейтингу та зменшення попиту на український експорт [2]. Однак негативний вплив зовнішнього середовища не єдина причина такого становища сучасної української економіки. Проведення Євро 2012, яке вважалося потужним «локомотивом» української економіки, виявилось скоріше її гальмом. І хоча головні кошти було витрачено не на створення спортивних споруд, а на розбудову транспортної інфраструктури [3], ступінь неефективності їх використання породжує питання неможливості існування ефективного уряду в умовах сучасного стану економіки [4].

Метою статті є вивчення механізмів впливу глобальних та національних ризиків на стан української економіки з огляду на особливості формальних (інституціональних) та неформальних норм і правил її розвитку. Для досягнення поставленої мети ми пропонуємо проаналізувати структуру глобальних ризиків, виявити ті з них, які можуть найбільш суттєво вплинути на розвиток української економіки за рахунок взаємодії із ризиками, властивими розвитку національної економіки; запропонувати можливі шляхи запобігання найбільш руйнівним ризикам.

Виклад основних положень. Насамперед розглянемо сучасні глобальні ризики. Прийнято розглядати п'ять основних градацій ризиків: економічні (фінансові, розглядаються як частка економічних), ризики зовнішнього середовища, геополітичні, соціальні і технологічні. В кожній групі існує близько 10 окремих ризиків. Для впорядкування ризиків за *ступенем впливу у випадку реалізації та за ймовірністю виникнути у наступні десять років* із 2012 року використовуються експертні оцінки за шкалою від 0 до 5. Оцінки виставляють за двома шкалами: горизонтальна вісь – ймовірність реалізації ризиків у наступні 10 років, вертикальна – ступінь впливу на світову економіку (рис. 1). Для порівняння, у минулих роках (до 2012 року) ступінь впливу вимірювалась у можливих збитках (\$ млрд США), а ймовірність настання подій за звичайною шкалою становить від 0 до 1. Відповідно до поданої класифікації найбільш суттєвим за ступенем впливу вважається ризик збою світової фінансової системи [1]. Поряд із ним найбільш близький за ступенем впливу є ризик кризи споживання водних ресурсів та хронічний фіскальний дисбаланс. Найбільшу ймовірність реалізації мають ризики значної нерівномірності розподілу доходів міського населення, хронічного фіскального дисбалансу та зростання накопичення вуглекислого газу в атмосфері.

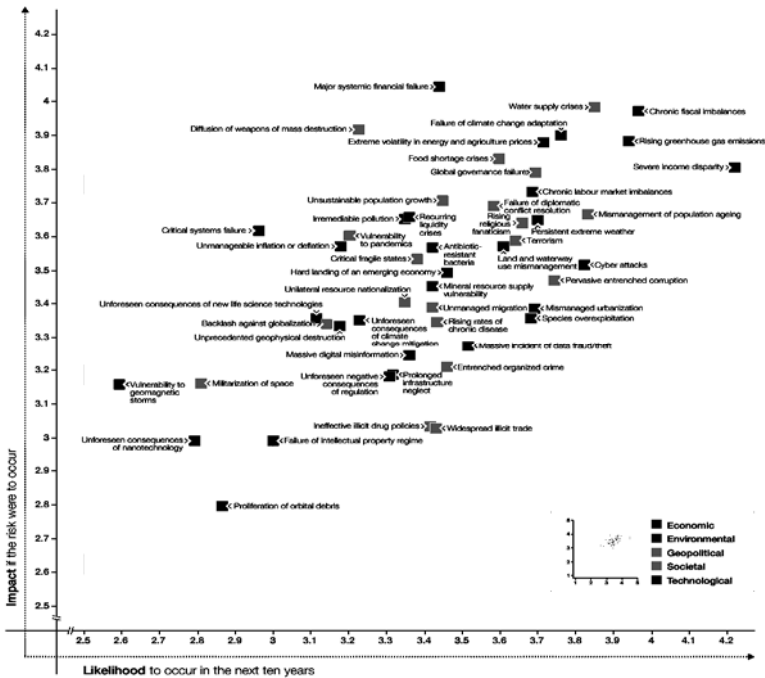

Рис. 1. Карта глобальних ризиків

Джерело: звіт «Global Risks 2013» – Світовий Економічний Форум [1]

Слід підкреслити, що три найголовніших за ступенем впливу та ймовірністю появи економічних ризики – це ризики: збоїв світової фінансової системи, хронічного фіскального дисбалансу та значної нерівномірності розподілу доходів міського населення. Вони безпосередньо стосуються України, яка залежить від світової фінансової системи та має хронічний бюджетний дефіцит; а що стосується неоднорідності розподілу доходів, то вона маскується неадекватністю офіційної статистики [4].

Значний інтерес становить взаємний вплив окремих типів ризику (рис. 2). Водночас слід зважати на можливість взаємного впливу ризиків різних градацій. У лівому верхньому куті розташовані технологічні ризики, пов'язані з можливістю відмови глобальних інформаційних систем та каскадного поширення дезінформації. Нижче – фінансові ризики: можливість краху світової фінансової системи, значний бюджетний дефіцит у ряді країн, нерівномірність розподілу доходів. У правій частині

відображено ризики зовнішнього середовища, проявом яких може стати продовольча катастрофа або нестача води для споживання (можливі наслідки останньої вважаються найгіршими). Центральним як у питаннях економічних, так і природних ризиків вважається неможливість узгоджених дій окремих країн для покращення стану зовнішнього середовища (слабкість глобального уряду).

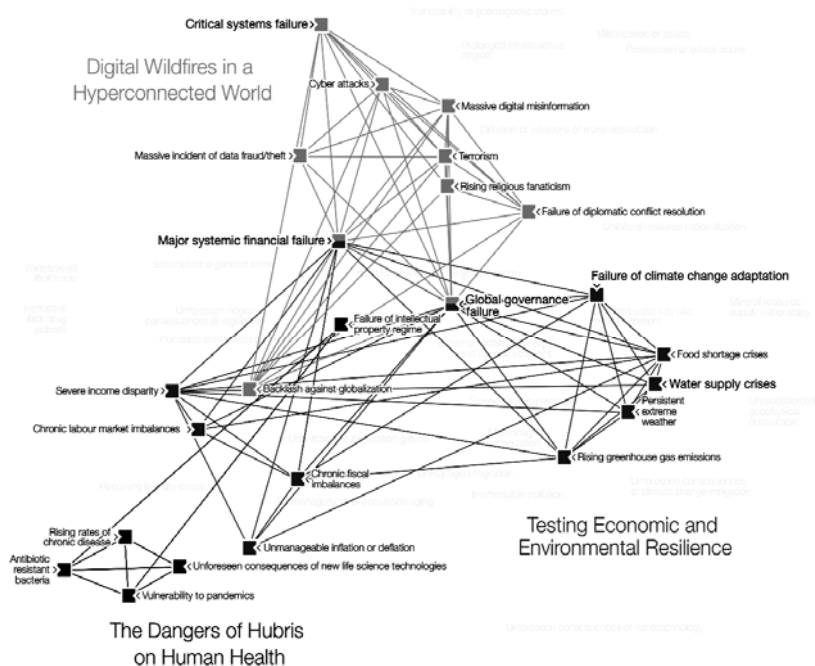

Рис. 2. Взаємозв'язки між глобальними ризиками

Джерело: звіт «Global Risks 2013» – Світовий Економічний Форум [1]

Окремо виділено (лівий нижній кут) ризики, які виникають внаслідок зростання кількості хронічних захворювань та застосування антибіотиків, до яких уже звикли патогенні бактерії.

Ризики національного рівня є не менш небезпечними.

Незважаючи на глобальний характер ризиків та зростаючу взаємозалежність окремих країн, кожна країна може опинитися на фронтальній зоні кризи і внаслідок щільних взаємозв'язків сприяти розвитку кризових явищ у інших країнах. Пропонуємо наступну градацію ризиків, що відрізняються за ступенем їх передбачення та можливості протидії:

– передбачувані – ті, які можливо приборкати у процесі їх реалізації;

- стратегічні – виникають внаслідок незваженої оцінки наслідків тих або інших рішень;
- зовнішні – ризики, на які не можна вплинути або проконтролювати.

Два перших види можна вважати внутрішніми, тому що вони визначаються рішеннями, що приймаються на національному рівні; їх можна запобігти шляхом коректного застосування стандартних методів ризик-менеджменту із прорахунком усіх можливих варіантів розвитку подій та виключенням із розгляду найбільш небезпечних. Для запобігання останньому виду ризиків важливо розробити методи стійкості до зовнішнього впливу.

Для аналізу стійкості країни до будь-якого з ризиків кожна країна розкладається як суперпозиція п'яти взаємозалежних підсистем:

- 1) економічної, що охоплює макроекономічне середовище, ринки (товарів, послуг, фінансів та праці);
- 2) природної (природні ресурси, екологія, урбанізація та ін.);
- 3) державного управління (інституціональний устрій, пріоритети розвитку, законодавство);
- 4) критичної інфраструктури (енергетика, транспорт, комунікації);
- 5) соціальної (людський капітал, групи інтересів, структура суспільства).

Така градація дозволяє проаналізувати найбільш критичні підсистеми країни. Зважаючи на це, стійкість до зовнішнього впливу визначається наступними характеристиками:

- 1) робастність¹ (ця властивість стосується можливості абсорбувати зовнішній вплив та його локалізувати). Зазвичай її пов'язують із тим, що система, яка приймає рішення, спрацьовує швидше, ніж змінюються зовнішні обставини;
- 2) живучість – тобто існування дублюючих систем, які у випадку порушень основних виконують їх обов'язки;
- 3) ресурсність – термін, близький до попереднього за змістом, але стосується ресурсного забезпечення;
- 4) здатність за обмежений проміжок часу мобілізувати власні ресурси, що залежить від можливості швидко збирати й аналізувати наявну інформацію;
- 5) відновлюваність системи – можливість за короткий термін після руйнівного впливу працювати у звичайному режимі.

¹ В економіці – це здатність фінансової трейдингової системи функціонувати ефективно під впливом різних ринків та різних ринкових обставин або здатність економічної моделі залишатися дійсною під впливом різних припущень, параметрів та початкових умов [15].

Розглянемо із цих позицій реалізацію зовнішніх ризиків для малої країни з відкритою економікою (рис. 3).

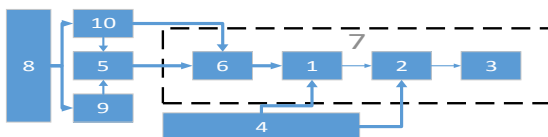

Рис. 3. Схема взаємодії ризиків для малої країни з відкритою економікою

- 1 – Жорстке гальмування розвитку країни.
- 2 – Хронічний фіскальний дисбаланс.
- 3 – Значна розбіжність доходів міського населення.
- 4 – Слабкість світової фінансової системи.
- 5 – Екстремальна мінливість цін світового товарного ринку.
- 6 – Критичний стан економіки.
- 7 – Корупційне поле.
- 8 – Слабкість глобального уряду.
- 9 – Регулярні екстремальні погодні явища.
- 10 – Нездібність адаптуватись до кліматичних змін.

Джерело: Власна розробка на основі [1]

Вважається, що кризові явища можуть розповсюджуватися із двох джерел: нестабільної світової фінансової системи та негативного впливу зовнішнього середовища, що визначається слабкістю глобального уряду [5]. Причому обидва джерела спричиняють жорстке гальмування економіки країни, що відбувається на хронічному фіскальному дисбалансі та зростанні ступеня нерівномірності розподілу доходів. Слід підкреслити, що розвиток кризових явищ відбувається у потужному корупційному полі, яке спонукає до прийняття неадекватних рішень, тобто порушуються всі 5 принципів стійкості системи до зовнішнього впливу [14]. Розглянемо приклади реалізації як зовнішніх ризиків, так і ризиків, що виникають за рахунок власних стратегічних прорахунків. До перших віднесемо економічну і фінансову кризи 2008–2009 років та аномальні погодні умови зими 2012–2013 року.

До стратегічних прорахунків – проект проведення зимових Олімпійських ігор – Олімпійська Надія-2022 та мобілізаційну модель розвитку [3].

Розглянемо реалізацію зовнішніх ризиків на прикладі світової економічної кризи 2008–2009 рр. У порівнянні з іншими країнами, що розвиваються, саме в Україні відбулося найсильніше падіння економічних показників (у системі глобальної економіки) [7, 8]. До причин таких наслідків можна віднести наступне:

- не було передбачено можливості кризових явищ світової економіки;
- не були розроблені механізми впливу кризових явищ на українську економіку;
- домінувала концепція ендogenous розвитку;
- швидкість наростання кризових явищ суттєво перевищувала швидкість реагування урядових кіл.

Наслідком цього стала надзвичайно низька стійкість української економіки, що реалізувалось у суттєвому падінні показників приросту ВВП (падіння суттєво перевищило загальносвітовий показник – рис. 4).

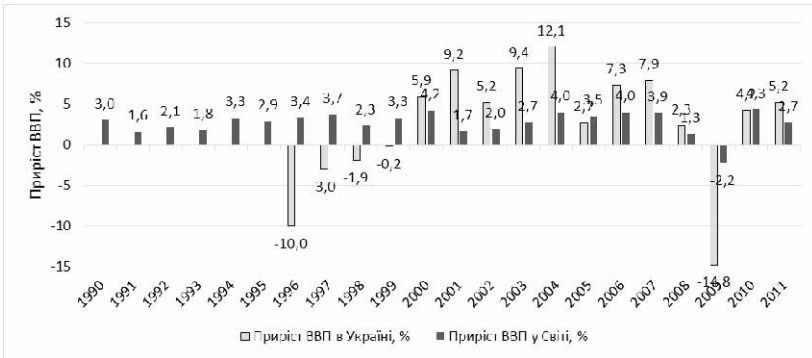

Рис. 4. Реалізація наслідків світової кризи 2008–2009 років на прикладі приростів ВВП, %

Джерело: Власні розрахунки на підставі даних Державної служби статистики України [6].

Іншим прикладом реалізації екзогенних ризиків для України є інфраструктурні наслідки аномальних погодних умов зими 2013 року. Виявилось, що інфраструктура була невідповідною до сильних снігопадів, оскільки не бралися до уваги глобальні кліматичні зміни. Водночас зима показала низьку мобілізаційну готовність органів виконавчої влади до можливого стихійного лиха. Найбільшої шкоди зазнала автодорожня інфраструктура, яка не витримала тривалих низьких температур та різких температурних змін. У будь-якому випадку очевидно, що під час створення поточної інфраструктури було або використано недосконалі технології і застарілі стандарти, або відбулося недотримання вимог сучасних стандартів. На жаль, надзвичайно складно дослідити відповідність виконання автодорожніх робіт регламентованим стандартам, однак, на наш погляд, питання стандартів має бути

переглянуто з огляду на кліматичні зміни. Якщо звернутись до головних положень світового економічного форуму, то стає очевидним, що нездатність урядів країн правильно оцінити й адекватно відреагувати на існуючі кліматичні зрушення вважається одним із головних глобальних ризиків, що реалізується на національному рівні [9].

Прикладом реалізації стратегічних ризиків є проект проведення зимових Олімпійських ігор 2022 року.

Останнім часом спортивні мега-події найчастіше планують проводити у країнах BRICS (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка): упродовж 2008–2018 рр. – шість із дев'яти мега-подій (літні та зимові Олімпійські ігри, чемпіонати світу та Європи з футболу). Причому по дві мега-події приймають Бразилія і Росія [10]. Особливістю їх проведення в цих країнах (BRICS) є надзвичайно висока вартість, пов'язана з відсутністю як спортивних споруд, так і інфраструктури (табл. 1). Це повною мірою характеризує проведення мега-подій і в Україні.

Таблиця 1

Оцінка витрат на підготовку до мега-подій

Рік події	Вид змагання	Місце проведення	Приблизна вартість
2008	літні Олімпійські ігри	Пекін (Китай)	42 млрд дол.
2010	зимові Олімпійські ігри	Ванкувер (Канада)	2,5 млрд дол.
2010	чемпіонат світу з футболу	ПАР	40 млрд дол.
2010	чемпіонат Європи з футболу	Україна	14,5 млрд дол.
2012	літні Олімпійські ігри	Лондон (Великобританія)	14 млрд дол.
2014	зимові Олімпійські ігри	Сочі (Російська Федерація)	53 + X млрд дол.
2014	чемпіонат світу з футболу	Бразилія	–
2016	літні Олімпійські ігри	Бразилія	–
2018	зимові Олімпійські ігри	Південна Корея	–
2018	чемпіонат світу з футболу	Російська Федерація	–
2020	літні Олімпійські ігри	–	–
2022	зимові Олімпійські ігри	Україна?	60 +x млрд дол.

Згруповано автором із різних джерел [11], [12], [13]

Виникає питання, чому потенційні витрати України на проведення зимових ігор 2022 року оцінюються вище, ніж в Російській Федерації. Як свідчать російські інформаційні джерела, основні причини астрономічної вартості підготовки до зимових Олімпійських ігор для РФ – це: (1) невдалий вибір міста, (2) корупція, (3) відсутність досвіду створення спортивних споруд такого рівня, (4) відсутність вітчизняного обладнання для про-

ведення змагань та оснащення спортивних споруд. Практично всі чинники актуальні й для України, яка за оцінками світового банку відстає від РФ за ефективністю державного управління [14]. Якщо зробити оцінку ймовірності позитивного рішення МОК щодо проведення зимових ігор 2022 року в Україні, то вона надзвичайно мала та не перевищує 5%, однак сама підготовка до подачі заяви потребує значних зусиль, які навряд чи будуть суспільно виправданими. Однак, незважаючи на незначну ймовірність, позитивне рішення МОК може бути прийнято і матиме руйнівні наслідки для існування незалежної України.

Висновки. Україна залишається надзвичайно чутливою як для зовнішнього неконтрольованого впливу, так і для стратегічних рішень, обтяжених значним ризиком. У процесі проведення поточного дослідження нами було виявлено низку наступних причин цієї залежності:

По-перше, в Україні рівень ефективності державного управління (Governance Indicator) та рівень розвитку соціального капіталу залишаються низькими (слід враховувати, що формальні оцінки HDI не відображають реального стану для України).

По-друге, простежується неузгодженість урядових дій із прийняттям національних стратегічних рішень.

По-третє, донині залишається малий горизонт прогнозування та спостерігається некоректність методів прогнозування національної економіки.

По-четверте, незважаючи на досвід, отриманий під час кризи 2008–2009 рр., досі недооцінюється вплив зовнішнього середовища на економічний розвиток країни та домінує неможлива для реалізації концепція ендогенного розвитку.

Перелічені вище проблеми вимагають шляхів їх вирішення, які вбачаються авторами у:

- створенні реального відкритого інформаційного простору країни; утворенні вільного доступу до будь-якої внутрішньої (державної) інформації відповідно до сучасних світових стандартів і технологій;

- розвитку інституту незалежних експертів із залученням провідних світових спеціалістів до вирішення стратегічних питань національного розвитку;

- формуванні прозорої системи державного менеджменту, «де-бюрократизації» суспільства.

1. Global Risks 2013 Eighth Edition: World Economic Forum. – Davos, 2013.
2. Скрипник А.В. Основні аспекти і параметри оцінки ймовірності дефолту України в умовах фінансової кризи / А.В. Скрипник, С. Марченко // Вісник Національного Банку України. – 2009. – № 3. – С. 10–22.

3. Скрипник А. Ризики мобілізаційного шляху розвитку: від Євро-2012 до зимових Олімпійських ігор 2022 р. / А. Скрипник, Е. Букін // Економіка України. – 2013. – Т. 1. – № 614. – С. 26–40.

4. Скрипник А.В. Детермінанти корупції в Україні / А.В. Скрипник, А.М. Вдовиченко // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 29–43.

5. Flyvbjerg B. Olympic Proportions: Cost and Cost Overrun at the Olympics 1960–2012 – Working Paper / B. Flyvbjerg, A. Stewart // Saïd Business School, University of Oxford. – Saïd Business School, University of Oxford, 2012. – Pp. 1–45.

6. Дежавний Комітет Статистики України // Економіка України. – 2013. – 6 Березень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

7. Transparency International, «Corruption Perceptions Index 2012». – Berlin: Transparency International, 2012.

8. Moody's Investors Service, «Rating Action: Moody's downgrades Ukraine's government bond rating to B3 from B2; maintains negative outlook,» 5 December 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moody.com/research/Moodys-downgrades-Ukraines-government-bond-rating-to-B3-from-B2--PR_261348.

9. Deutsche Bank, «Sovereign default probabilities online,» 28 April 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dbresearch.com/servlet/reweb2.ReWEB?rwnode=DBR_INTERNET_EN-PROSEM&rwebj=CDS.calias&rwsite=DBR_INTERNET_EN-PROD.

10. Tomlinson R. The BRICS: national and urban legacy agendas / R. Tomlinson, O. Bass // International Handbook on the Economics of Mega Sporting Events. – Cheltenham: Edward Elgar, 2012. – Pp. 295–314.

11. Соколов А. Затрати на Олімпіаду в Сочі рекордні за всю історію Олімпійських ігор / А. Соколов. – 16 Август 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://igpr.ru/articles/zatraty_na_olimpiadu_v_sochi.

12. Maennig W. International Handbook on the Economics of Mega Sporting Events / W. Maennig, A. Zimbalist. – Northampton: Edward Elgar Publishing, 2011.

13. Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні: Закон України від 19.04.2007 № 962-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-16>. [Дата звернення: 12 Березня 2013].

14. The World Bank Group, «Worldwide Governance Indicators» 5 December 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://info.worldbank.org/governance/wgi/mc_countries.asp. [Accessed 13 April 2013].

15. J. Kuorikoski A. Economics as robustness analysis / J. Kuorikoski, A. Lehtinen and C. Marchionni // University of Pittsburgh. – 2010. – Pp. 1–25.

Скрипник А.В., Букін Е.К. Риски социально-экономического развития Украины в условиях глобализационных вызовов

Анализируются риски национального развития Украины и их взаимодействие с глобальными рисками. На основании данных мирового экономического форума рассмотрены глобальные риски, имеющие наибольшую степень влияния на развитие Украины. Приведены примеры реализации внешних и стратегических рисков и их влияния на экономику Украины.

Ключевые слова: *глобальные риски, внешние и национальные риски, мировой экономической форум, мобилизационное развитие.*

Skrzynyk A.V., Bukin E.K. Risks of socio-economic development of Ukraine in globalization challenges

It's analyzed the risks of Ukrainian development and their interaction with global risks. The global risks with the most powerful influence on economy of Ukraine were investigated on the data of the World Economic Forum. It is proposed some examples of implementating the external and strategic risks and shown their impact on the economy of Ukraine.

Key words: *global risks, external and national risks, the World Economic Forum, mobilization development.*

Стаття надійшла 20 квітня 2013 р.

УДК 328.185 (477)

Р.В. Сокол

СОЦІАЛЬНА СУТНІСТЬ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Розкривається соціальне походження та характерні риси корупції в Україні за роки її незалежності; історичне підґрунтя корупції, її відмінності від хабарництва. Окреслено можливі шляхи зменшення впливу корупції на ефективність соціально-економічного розвитку держави і суспільства.

Ключові слова: *корупція, хабарництво, соціум, держава, управління, приватна власність, амністія капіталу, правосвідомість, моделі корупції.*

Постановка проблеми. Абсолютно подолати корупцію поки неможливо, беручи до уваги її соціальну природу та історично сформовані людські пороки. Але необхідно докорінно зменшити загрози з її боку для національної безпеки України шляхом реалізації досвіду розвинених країн у протидії цьому явищу.

Стан дослідження. Загалом сьогодні доводиться констатувати, що проблематика корупції становила та становить науковий інтерес таких дослідників, як С. Омельченко, Є. Невмержицький, Г. Сатаров, Л. Тимофеев та інших. Проте корупцію в площині її соціальної імплементації вони досліджували частково та у загальному вимірі.

Мета статті полягає у з'ясуванні соціальної сутності корупції в контексті її історичного розвитку в Україні та формулюванні пропозицій щодо способів і напрямів боротьби з цим явищем.

Виклад основних положень. «Корупція» у перекладі з латини означає псування, розбещування, підкуп [1]. Це діяльність осіб, уповноважених на виконання державних функцій, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг. Це пряме використання посадовими особами свого службового становища з метою особистого збагачення [2].